

מאוצרות
לקוטי
שיחות

שופטים SHOFTIM

SELECTIONS FROM
LIKKUTEI
SICHOS

INSIGHTS INTO THE WEEKLY PARSHA
BY THE LUBAVITCHER REBBE

SHOFTIM I | שופטים א

LIKKUTEI SICHOS, VOL. 24, P. 107FF.

Adapted from sichos delivered on Motza'ei Shabbos Parshas Balak and Motzoei Shabbos Parshas Pinchas, 5738 (1978)

Introduction

After commanding the Jewish people to set aside cities of refuge for those who killed inadvertently, the Torah expands the scope of that command, promising,¹ “When G-d, your L-rd, expands your boundaries, as He swore to your forefathers, and He gives you the entire land that He spoke of giving to your forefathers... you shall add three more cities to these.”

Rambam explains this commandment, stating,² “In the era of the King *Mashiach*, three additional cities should be added to the [existing] six.... Where are they added? In the lands of the Keini, Keinizi, and Kadmoni, concerning which a covenant was established with Avraham.” Moreover, *Rambam* considers this commandment as one of the proofs of the coming of *Mashiach* stating:³

Similarly, regarding the cities of refuge, it is stated, “When G-d will expand your borders... you shall add three more cities...” This command has never been fulfilled. [Surely,] G-d did not give this command in vain, [and thus the intent was that it be fulfilled after the coming of *Mashiach*].

However, this explanation raises a question which has intrigued Torah scholars for generations. The Era of *Mashiach* is to be one of peace and tranquility. It appears that at that time there will not be any killers even among non-Jews, as the Prophet Yeshayahu promises,⁴ “Nation will not lift up sword against nation.” Why then will it be necessary to have – and, moreover, to add even more – cities of refuge?

Cities of refuge are necessary, “lest the avenger of the blood pursue the killer because his heart is incensed.”⁵ But, seemingly, such feelings will not arise in an era when “there will be neither famine nor war, neither envy nor competition... and the occupation of the entire world will be solely to know G-d.”⁶

The final answer the Rebbe offers to this question is original and thought-provoking. However, the answers and the rejections of these answers that he offers prior to reaching his final conclusion are equally significant, because in this process of logical give-and-take, he touches on several dimensions of the nature of that future era, providing us with significant insights into what it will be like to live at that time.

1. *Devarim* 19:8-9.

3. *Hilchos Melachim* 11:2.

5. *Devarim* 19:6.

2. *Rambam, Hilchos Rotzei'ach* 8:4.

4. *Yeshayahu* 2:4.

6. *Rambam, Hilchos Melachim* 12:5.

Where Past and Future Meet

Why the Need for Cities of Refuge in the Ultimate Future?

1. After the promise in this week's Torah reading,¹ "When G-d your L-rd will cut off the nations whose land G-d... is giving you and you will inherit their [land]," the Torah commands the Jews to set aside² three cities of refuge "so that any killer can flee there."³ Afterwards, the Torah continues, adding:⁴

When G-d, your L-rd, expands your boundaries, as He swore to your forefathers, and He gives you the entire land that He spoke of giving to your forefathers... you shall add three more cities to these three.

The *Sifri* on this verse and the *Talmud Yerushalmi*,⁵ quoted by *Rashi* on this verse, state that this commandment refers to the Ultimate Future, when the Jews will receive the lands of the Keini, Keinizi, and Kadmoni.⁶ *Rambam* also rules in this manner, stating:⁷ "In the era of the King *Mashiach*, three other cities should be added to these six.... Where are they added?

א. נאך דעם ציווי (בפרשתנו), אז כי יכרית ה' אלקיך את הגוים גו' וירשתם גו' זאל מען אויסטיילן ג' ערי מקלט - "והיה לנום שמה כל רוצח" - איז דער פסוק ממשיך ומוסיף: "ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבותיך. . ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה". שטייט אין ספרי (וירושלמי) געבראכט אין רש"י על אתה, אז דער ציווי באציט זיך צום זמן דלעתיד לבא, ווען אידן וועלן באקומען אויף "ארץ קני וקניז וקדמוני"; און אזוי פסק'נט אויף דער רמב"ם: "בימי המלך המשיח מוסיפין שלש אחרות על אלו השש. . והיכן מוסיפין אותן בערי הקני והקניז

1. *Devarim* 19:1ff.

2. *Devarim* 19:2; 19:7 uses the words, "You shall separate three cities." Similarly, *Rambam, Hilchos Rotzeiach* 8:1, states, "There is a positive commandment to set aside cities of refuge, as it is written, 'You shall separate three cities.'" Also, when listing the *mitzvos* at the beginning *Hilchos Rotzeiach (mitzvah 9)*, *Rambam* defines the *mitzvah* as "to set aside cities of refuge and to prepare roads to them." That wording implies that "prepar[ing] roads to them" is also part of the *mitzvah*. In *Sefer HaMitzvos* (positive *mitzvah* 182), *Rambam* describes the *mitzvah* as "to prepare** six cities of refuge... and to set up a road to

them." As a proof-text, he cites the verse (*Devarim* 19:3), "prepare a road for you." And in the listing of the *mitzvos* at the beginning of the *Mishneh Torah*, *Rambam* describes the *mitzvah* as "to prepare six cities of refuge, as it is written 'prepare a road for you and you shall divide your land in three.'" This is not the place for further discussion of the different phraseology used.

* When listing the *mitzvos* in the order of *halachos* at the beginning of the *Mishneh Torah*, *Rambam* also mentions "preparing a road for it." See the Jerusalem, 5724, edition of *Sefer HaMada* which mentions different versions of the text, one

using the term ולכון as in the main text here, and one using the term ולכוון.

** Both the Heller and Kappach editions of *Sefer HaMitzvos* use the term "to separate." Similar wording is found in *Sefer HaChinuch, mitzvah* 520.

3. *Devarim* 19:3.

4. *Ibid.*, 19:8-9.

5. *Talmud Yerushalmi, Makkos* 2:6. See *Tosefta, Makkos*, the end of ch. 2.

6. *Rashi, Devarim* 19:8.

7. *Rambam, Hilchos Rotzeiach* 8:4.

In the cities of the Keini, Keinizi, and Kadmoni, concerning whose [land] a covenant was established with Avraham.”

There is a well-known question:⁸ Why will it be necessary to have – and moreover, to add even more – cities of refuge in the Ultimate Future? Seemingly, there will be no killers⁹ at that time even among non-Jews, as the Prophet Yeshayahu promises,¹⁰ “Nation will not lift up sword against nation.”¹¹

True, the cities of refuge are primarily intended for someone who killed accidentally. However, even such a situation will not exist in the Ultimate Future; it will not be relevant, neither regarding the one who was killed, nor regarding the killer. To explain: Regarding the one who was killed, the very fact he was killed indicates that he was liable to die. Thus, the Talmud¹² comments regarding the verse,¹³ “If a man is killed, but not by design – he [committed the act because of] an act of G-d”:

To what is this verse referring? [To a situation involving] two people who both killed [others when there were no witnesses], one slew [a person] accidentally and the other slew [a person]

וְהַקְדָּמוֹנֵי שְׁנֹכַרְתָּ לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ
בְרִית עֲלֵיהֶן כו”.

איז ידוע אין דעם די שאלה: צו וואס וועט מען דארפן (נאך) מוסרן זיין לעתיד לבא נאך ערי מקלט? – לכאורה וועלן דאך דעמאלט ניט זיין קיין רוצחים אפילו ביי די אומות העולם – ווי דער נביא זאגט “לא ישא גוי אל גוי חרב” –

און אף על פי אז ערי מקלט זיינען בעיקר צוליב א הורג נפש בשגגה – איז דאך אבער אויך די מציאות פון הריגת נפש בשגגה ניט שייך לעתיד לבא, הן מצד הנהרג והן מצד ההורג:

דאס גופא וואס א מענטש ווערט געהרגט איז א באווייז אז אים קונט א חיוב מיתה, ווי די גמרא¹² זאגט אויפן פסוק “ואשר לא צדה והאלקים אנה לידו – במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו את הנפש אחד

8. See *Zayis Raanan* (compiled by the author of *Magen Avraham*) on *Yalkut Shimoni* on these verses. He concludes, “Peruse the *AriZal’s kavanos*.” See *Likkutei Torah and Sefer HaLikkutei* of the *AriZal*, *Shaar HaMitzvos* on this verse in our Torah reading, *Sifsei Kohan al Ha-Torah* on this verse; *Shelah*, the end of *Beis David* (p. 24a ff.); *Maskil LeDavid* on *Rashi’s* commentary concerning this verse; *et al.*

9. The literal translation of the word *rotzchim* in the main text is “murderers.” This Hebrew word is used in the *AriZal’s Likkutei Torah*, *Sefer HaLikkutim*, and *Shaar HaMitzvos*, *loc. cit.*, “that there should not be *rotzchim*,” and “then there will be many *rotzchim*.” On the surface, the term *rotzchim* is appropriate for someone who intentionally slays a person.* [This is also relevant in the

present instance because a person who slays intentionally must also first flee to a city of refuge (*Makkos* 10b; *Rambam, Hilchos Rotzei’ach* 5:7).] However, our Torah reading (*Devarim* 19:4, 6)** also uses that term, *rotzei’ach*, regarding a person who slays accidentally. Similarly, that term is used in *Bamidbar* 35:11, 25ff. with that intent. The same is true regarding the Midrashim of our Sages and *Rambam* in several sources (see *Rambam, Hilchos Rotzei’ach* 5:2,9, *et al.*). This is not the place for further discussion of the matter.

*Note *Rashbam, Shmos* 20:13, who says that the term *rotzei’ach* refers to “intentional murder.” This is not the place for further discussion of the matter.

** The wording in *Devarim* 19:3,

“any *rotzei’ach*,” could be interpreted – albeit in a somewhat forced manner – as referring even to someone who slays intentionally since, as mentioned above, even such a person must first flee to such a city. Nevertheless, the verses that follow in this passage, (*ibid.*, 19:11) do not support that interpretation. This is not the place for further discussion of the matter.

10. *Yeshayahu* 2:4.

11. This is the wording in *Likkutei Torah*, *Sefer HaLikkutim*, and *Shaar HaMitzvos*, *loc. cit.* Similar phrasing is used in *Zayis Raanan*, *loc. cit.* See footnote 17.

12. *Makkos* 10b; *Rashi, Shmos* 21:13. See *Rashi, Bereishis* 9:5.

13. *Shmos*, *loc. cit.*

intentionally. The Holy One, blessed be He, arranges that they [both go] to the same inn. The one who slew intentionally sits under a ladder. [While being observed by witnesses,] the one who slew accidentally descends the ladder, falls upon him, and kills him. [Thus,] the one who slew intentionally is killed and the one who slew unintentionally is exiled.

Since there will be none who will kill intentionally in the Ultimate Future, as a consequence, there will be none who are liable to die, nor any who are deserving of being killed accidentally.

Similar concepts apply regarding one who slays accidentally. As is well known,¹⁴ the fact that a person sins accidentally comes about because he has some connection – or at least, a certain semblance of a connection within his inner self – to the evil associated with the sin committed, as reflected in the story of the two killers cited above to illustrate the concept, “It came about by an act of G-d.”¹⁵ This is the reason why “all those who transgress accidentally require atonement.”¹⁶ However, since in the Ultimate Future, the evil that exists in the world will be nullified,¹⁷ consequently, there will be no possibility of sinning, even accidentally.¹⁸

הָרַג בְּשׁוֹגֵג וְאָחַד הָרַג בְּמִזִּיד (וְאִין עֲדוּת וְכוּ) הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְזַמֵּן לְפָנֶיךָ אֶחָד זֶה שֶׁהָרַג בְּמִזִּיד יוֹשֵׁב תַּחַת הַסֵּלָם, וְזֶה שֶׁהָרַג בְּשׁוֹגֵג יוֹרֵד בְּסֵלָם וְנוֹפֵל עָלָיו וְהוֹרֵגוּ זֶה שֶׁהָרַג בְּמִזִּיד נִהְרַג וְזֶה שֶׁהָרַג בְּשׁוֹגֵג גּוֹלֵה – אִין וְיִבְאֵלֶךְ אִזְ לַעֲתִיד לְבֹא וְעֵט נִיט זִיין קִיין פֶּאל פֹּון אַ הוֹרֵג בְּמִזִּיד, וְעֵט דָּאךְ בְּמִילָא נִיט זִיין אִזְא אִינְעֵר וְוֵאס זֵאל זִיין מְחֻיָּב מִיְתָה, אִז עַר זֵאל דֶּארְפֵן גְּעֵה־רָגֹט וְעֵרֵן בְּשׁוֹגֵג.

אִין אִזְוִי אִוִיךְ מִצֵּד דְעַם הוֹרֵג נִפְשׁ בְּשׁוֹגֵג – וְוֵארוּם סְאִיז דָּאךְ יְדוּעֵי, אִז דָּאס עוֹבֵר זִיין אִוִיךְ אֵן עֲבִירָה בְּשׁוֹגֵג קוּמֵט דְעֵרְפֹּון וְוֵאס מְהֵאט עֵפְעַס אַ שְׂיִכוּת (מְעִין עַל כָּל פְּנִים, וְוִי לַעֲיֵל בֹּא “וְהֵאֲלִיקִים אִנָּה לִידוּ”) צו דְעַם (רַע שְׂבָה) חֵטָא (וְוֵאס דְעֵרְפֵּאָר “כָּל הַשׁוֹגֵגִין צְרִיכִים כִּפְרָה”) – אִין הֵיִוֵת אִז לַעֲתִיד לְבֹא וְעֵט נִתְבַטֵּל וְעֵרֵן דְעַר רַע אִין וְעֵלְטֵי, וְעֵט דָּאךְ בְּמִילָא אִוִיךְ נִיט זִיין קִיין אָרֵט אִוִיךְ צו בֶּאֱגִיין אֵן עֲבִירָה אִפִּילוּ בְּשׁוֹגֵג.

14. See the *AriZal's Likkutei Torah, Parshas Vayikra*, and his *Taamei HaMitzvos* on the verse (*Vayikra* 2:13), “Offer salt on all your sacrifices”; *Tanya, Iggeres HaKodesh*, the end of Epistle 28. These sources explain that a person sins accidentally because of hidden evil within his soul that seeks to be rectified and, therefore, it is expressed through the accidental sin. In this way, he is given the opportunity to rectify that inner evil.

15. I.e., the fact that the person killed another person accidentally showed that he had a connection to killing within his soul.

16. This is the entire purpose of a sin offering, as *Rashi* states *Shvuos* 2a, s.v. *toleh*, and *Rashi, Bereishis*

9:5. There is a well-known discussion regarding whether a person who accidentally transgresses a Rabbinic prohibition requires atonement. See *Nesivos HaMishpat* 234:3; *Toras Chesed, Orach Chayim*, responsum 31; *Asvin D'Oraisa, K'Ilal* 10; *Minchas Elazar (Munkatch)*, Vol. 3, responsum 12 (and the note in the indices there). On the surface, the reason offered by the *AriZal, loc. cit.*, applies also regarding Rabbinic decrees.

17. This point is reflected in the question raised by *Shelah, loc. cit.*, “Certainly, no evil will occur because [all] evil will have been eliminated from the world and, most definitely, there will be nothing but good.”

18. When raising the question in *Shaar HaMitzvos, loc. cit.*, in addition to citing the verse, “Nation will not lift up sword against nation,” the *AriZal* also cites the verses, “They shall do no evil, nor will they cause destruction...” (*Yeshayahu* 11:9), and “Death will be swallowed up forever” (*ibid.*, 25:8). On this basis, he asks, “If so, how and why were we commanded to add three [other] cities of refuge in the Ultimate Future? [The implication being] that [the cities will have to be added then, because] there will be more people who kill.”

On the surface, it would appear that the question applies also regarding one who kills accidentally and regarding the possibility of death

Will It Be Only to Fulfill the *Mitzvah*?

2. There are commentaries¹⁹ which explain that the separation of another three cities of refuge in the Ultimate Future will be solely for the sake of the fulfillment of the *mitzvah* but not out of any need; to quote *Minchas Chinuch*:²⁰

It is a Scriptural decree [that transcends reason] because, logically, there will be no need for cities of refuge in the Ultimate Future, since only peace, truth, and goodness will prevail in the era of the awaited King [*Mashiach*,] may he come speedily. [Thus,] the observance of this *mitzvah* is merely a Scriptural decree; the decree is that there be nine [cities of refuge] in total.

However, this explanation is fraught with difficulty because in the same passage, directly after the commandment,⁴ “When G-d, your L-rd, expands your boundaries... you shall add three more cities,” the Torah continues and gives the reason for this commandment, “[so that] innocent blood will not be shed

ב. ס'זיינען דא מפרשים" וואס לערנען, אז דאס וואס מ'וועט לעתיד לבא מפרשי זיין נאך דריי ערי מקלט איז - "למצוה", אדער בלשון המנחת חנוך"ט "והוא גזרת הכתוב (פי מצד הסברא לא יצטרכו לערי מקלט לעתיד לבא כי רק שלום ואמת וטוב יהיה בימי המלך המקנה במהרה בימינו רק גזרת הכתוב לעשות המצוה הזאת וגזרת הכתוב שיהיה סך הכל המשעה)."

עס איז אבער לכאורה שווער אזוי זאגן, ווארום אין דער פרשה גופא, בהמשך צום ציווי "אם ירחיב ה' אלקיך את גבולך גו' ויספת לך עוד שלש ערים" פירט אויס דער פסוק און זאגט דעם טעם: "ולא ישפך דם נקי בקרב

itself. However, in the resolution the *AriZal* states:

But not one who kills intentionally, [that will not occur in that era,] because then “nation will not lift up sword against nation,” but there will be accidental slayings and, as such, there will be many who slay unintentionally... However, know that “innocent blood will not be shed” (cf. *Devarim* 19:10), i.e., meaning that there will not be intentional [slayings,] only accidental ones, as mentioned, for it is written (*Zechariah* 13:2), “I will cause the spirit of impurity to pass from the land.”

Similar – albeit briefer – explanations are found in *Likkutei Torah* and in *Sefer HaLikkutim*, *loc. cit.*

However, in *Shelah*, *loc. cit.*, it appears that the question also applies regarding one who slays accidental-

ly (as indicated in footnote 16). On the bottom of the page cited, *Shelah* raises a question regarding the existence of the impurity associated with a human corpse, as reflected in the command in *Yechezkeil* 44:25, that even in the Ultimate Future, a *kohen* should become impure upon the death of his parents. *Shelah* asks, how is that possible since, in that era, “Death will be swallowed up forever.” We have to say that the *AriZal*'s words must also be interpreted in this manner, for in his resolution, he discusses whether the end of exile will be “at its time” or “it will be hastened” (see *Sanhedrin* 98a, interpreting *Yeshayahu* 60:22). It is specifically if the redemption will be hastened – and thus, evil will not have been entirely refined and banished – that there will be a possibility for a person killing another accidentally.

See *Sefer HaMaamarim* 5565, the

bottom of p. 799, where the Alter Rebbe cites the question in the *AriZal*'s *Likkutei Torah*, stating, “How is it possible that they will need cities of refuge for accidental slayers in the Ultimate Future?”

Perhaps the intent in the *AriZal*'s teachings should not be understood as referring to accidental slaying in a literal sense, but rather to the spiritual equivalent of the idea, as understood according to Kabbalah. See the statements in those sources regarding the correction of the seed of Hevel. However, this interpretation is forced. This is not the place for further discussion of the matter. See also the *maamar* entitled *Inyan Kayin VeHevel, Toras Chayim, Shmos*, and also *Or HaTorah, Bamidbar*, Vol. 4, p. 1415.

19. The second resolution offered by *Zayis Raanan*, *loc. cit.*

20. *Mitzvah* 520.

in the midst of the land that G-d your L-rd is giving you as an inheritance.”²¹ The implication is that even in that era, there will be a need for cities of refuge designated for people who slay others.

אַרְצָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה". אַז אֹיֵךְ דַּעֲמָאֲלֵט וְוַעֲלֵן דִּי עָרֵי מִקְלָט זֵינן פֶּאֲרַבּוּנְדֵן מִיֵּט אַ הוֹרֵג נַפְשׁ.

What Will the Era of *Mashiach* Be Like?

3. There are other commentaries²² which explain that the need for cities of refuge in the Ultimate Future will be only in the initial period of the Era of *Mashiach*, when “there will be no difference between the current age and the Era of *Mashiach*, except for [our emancipation from] subjugation by the [non-Jewish] kingdoms.”²³ By contrast, in the later period of the Era of *Mashiach*²⁴ – “when over the course of time, knowledge will [progressively] increase among the Jewish people”²⁵ – “at that time, cities of refuge will no [longer] be necessary.”²⁵

ג. עַס זֵינְעֵן פֶּאֲרַאן מְפֹרְשִׁים כִּי וואָס זאַגן, אַז דער צורף פון די ערִי מִקְלָט לְעֵתִיד לְבֵא וועט זיין נאַר אין דעם זמן פון תְּחִלַּת יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ, וואָס דאַמאַלֵט אִיזו “אִין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לְיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ אֵלֶּא שְׁעִבּוּד מַלְכוּיּוֹת בְּלַבַּד”²²; מַה שְּׂאִין כֵּן אִין דְּעַר שְׁפִעֲטָע־דִּיקֶער תְּקוּפָה פֿון יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ²³ - “בְּהַמְּשִׁיךְ זְמַן שְׁתַּתְּרֵבָה הַדַּעַה בְּיִשְׂרָאֵל” - “אַז לֹא יִצְטָרְכוּ לְעָרֵי מִקְלָט”²⁵.

Based on the above, the command to add three cities of refuge in the Ultimate Future, “when G-d, your L-rd, expands your boundaries...,” serves as support for the opinion in the Talmud accepted by *Rambam*²⁶ that “there will be no difference between the current age and the Era of *Mashiach*, except for [our emancipation from] subjugation by the [non-Jewish] kingdoms.”

וְעַל פִּי זֶה קוּמֵט אוֹיס, אַז פֿון דַּעַם צִיוּי “וְאֵם יִרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ” - צו מוֹסִיף זֵיין ג' עָרֵי מִקְלָט לְעֵתִיד לְבֵא - אִיז אַ רֵאִיָּה צו דְּעַר דִּיעָה הַנִּל און שִׁיטַת הַרְמַב"ם²⁴, אַז “אִין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לְיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ אֵלֶּא שְׁעִבּוּד מַלְכוּיּוֹת בְּלַבַּד”, (בְּתַחֲלַת זְמַן הַמְּשִׁיחַ עַל כָּל פְּנִים²⁵), ווי דְּעַר רְמַב"ם אִיזו מֵאָרִיךְ בְּסִפְרוֹת: “וְאֵל יַעֲלֶה עַל הַלֵּב שְׁבִימוֹת הַמְּשִׁיחַ יִבְטַל דְּבַר מִמְּנַהְגּוֹ שֶׁל

This situation will prevail at least during the initial period of the Era of *Mashiach*,²⁴ as *Rambam* elaborates in his magnum opus:²⁷

One should not entertain the notion that any element of the natural order will be nullified in the Era of *Mashiach*, or that there will be any innova-

21. *Devarim* 19:10. It is very difficult to say that this command refers only to the verses that do not immediately precede it, i.e., that it is referring to the command to establish cities of refuge before the Era of *Mashiach*.

22. *Shelah*, *loc. cit.* Perhaps this is also the intent of the first resolution offered by *Zayis Raanan*, *loc. cit.*, “It could be said that this

[commandment] refers to the Era of *Mashiach*,” i.e., and not the Era of the Resurrection. See *Sifsei Kohan al HaTorah* and *Maskil LeDavid* on our passage.

23. *Berachos* 34b, and the sources mentioned there.

24. See *Likkutei Sichos*, Vol. 15, p. 417ff., and the sources mentioned

there. See also *Likkutei Sichos*, Vol. 27, p. 191ff. (translated in *Selections from Likkutei Sichos*, *Vayikra*, p. 459ff.), where the Rebbe elaborates on these concepts.

25. *Shelah*, *loc. cit.*

26. *Rambam*, *Hilchos Teshuvah*, the end of ch. 9, *Hilchos Melachim* 12:2.

27. *Ibid.*, the beginning of ch. 12.

tion in the work of creation. Rather, the world will continue according to its [existing] pattern.²⁸

As such, during the initial period of the Era of *Mashiach*, there will also be the possibility of a person slaying another accidentally.²⁹

Based on the above, it would also be possible to explain an insight stemming from *Rambam's*³⁰ precise division of the *halachos* that discuss the faith in the coming of *Mashiach*:

Whoever does not believe in him... denies not only [the statements of] the other Prophets, but also [those of] the Torah and [of] Moshe, our teacher, for the Torah attests to his [coming], stating.... [and] there is also a reference [to *Mashiach*] in the passage [concerning] Bilaam....

Afterwards, *Rambam* continues and cites additional support for his position in a separate *halachah*:³¹

Similarly, regarding the cities of refuge, it is stated,³² "When G-d... expands your boundaries... you shall add three more cities..." This command has never been fulfilled. [Surely,] G-d did not give this command in vain, [and thus the intent was that it be fulfilled after the coming of *Mashiach*].

On the surface, a question arises: Why does *Rambam* cite this support in a separate *halachah*?

Based on the above, it can be explained that, by doing so, *Rambam* alludes³³ to the idea that the reference

עולם או יהיה שם הדויש במעשה
בראשית אלא עולם כמנהגו
נוהג".³⁰ און במילא וועט אויך
זיין שייך די מצייאות פון הורג
נפש (בשגגה³¹).

דערמיט וואלט מען אויך
געקענט מסביר זיין א דיוק
אין רמב"ם: נאך דעם ווי דער
רמב"ם³² רעדט וועגן דער
אמונה בביאת המשיח, אז "כל
מי שאינו מאמין בו כו' לא
בשאר הנביאים בלבד הוא כופר
אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי
התורה העידה עליו שנאמר כו'
אף בפרשת בלעם נאמר כו",
איז ער ממשיד און ברענגט
נאך א ראיה אין א באזונדערע
הלכה: "אף בערי מקלט הוא
אומר ואם לא ירחיב ה' אלקיך את
גבולך ויספת לך עוד שלש ערים
כו' ומעולם לא היה דבר זה ולא
צוה הקדוש ברוך הוא לתהו" -
ולכאורה איז ניט מובן: פארוואס
טיילט אויס דער רמב"ם די ראיה
אין א הלכה בפני עצמה?

ועל פי הנ"ל יש לומר אז
דערמיט וויל דער רמב"ם מרמז
זיין³³, אז די ראיה פון ערי מקלט

28. Note *Raavad's* objections there.

29. *Sifsei Kohen al HaTorah* comments on this passage: "Even though [*Rambam*] follows his established line of thought, as he wrote..., 'the world will continue according to its pattern,' it is nevertheless extremely difficult to conceive that there will be murderers in that era."

His conception requires analysis, since the primary* purpose of cities of refuge is for the sake of those who slay accidentally. Why is it hard to conceive that there will be

those who slay accidentally when the world continues according to its natural pattern?

* True, intentional murderers must also flee to cities of refuge initially. However, the primary reason for the establishment of these cities is for the sake of those who slay accidentally.

30. *Rambam, Hilchos Melachim* 11:1.

31. *Ibid.* 11:2.

32. The standard editions of the *Mishneh Torah* begin this quote

with the word אס. However, the first printing begins ואם, as is the wording of the verse. In several of the manuscripts of the *Mishneh Torah*, the word כי is used to introduce the proof-text rather than אס.

33. Regarding the straightforward explanation of the reason why this support is mentioned in a separate *halachah*, see *Likkutei Sichos*, Vol. 18, p. 280 (translated in *Selections from Likkutei Sichos, Bamidbar*, p. 363ff.) and Vol. 34, p. 114ff. (translated in *Dvar Malchus*, p. 48ff.).

to the cities of refuge does not only support his statements in the previous *halachah* regarding the coming of *Mashiach* as a whole, but also the concept spoken about in the following *halachah*:³⁴

One should not³⁵ entertain the notion that the King *Mashiach* must work miracles and wonders, bring about new phenomena within the world, resurrect the dead, or perform other similar deeds. This is [definitely] not so. [A proof can be brought from the fact that] Rabbi Akiva... would refer to [ben Koziva (bar Kochbah)] as the King *Mashiach*.... [The Sages] did not ask him for any sign or wonder.

The commandment to establish additional cities of refuge in the Ultimate Future serves as support also for the concept that *Mashiach* will not bring about new phenomena in the world. The need for cities of refuge implies that even in the days of *Mashiach*, “the world will continue according to its [existing] pattern.” Consequently, it is understood that *Mashiach*’s purpose is not to disrupt the natural order, and his success or failure to do so does not serve as a valid criteria for identifying him as *Mashiach*.³⁶

The Need for an Alternate Explanation

4. However, it is difficult to interpret *Rambam*’s words according to the above explanation. If *Rambam* intended to say that the addition of cities of refuge serves as a definitive proof that *Mashiach* need not “work miracles and wonders [or] bring about new phenomena within the world,” he would have explicitly cited this command as support. This is particularly true since this would be a proof from a Scriptural verse and command, while the proof that he brings from Rabbi Akiva’s support of

באציט זיך ניט נאר צו דעם וואס ער זאגט אין דער הלכה נאכפני זך (וועגן ביאת המשיח בכלל), נאר אויך צום תוכן המדובר אין דער הלכה נאכפני זך לי - “ואלי” יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו אין הדבר כך שהרי רבי עקיבא כו” (און ברענגט די ראיה פון בן כוזיבא) -

אויך אויף דעם (אז עס וועט דאן ניט זיין קיין חידוש דבר בעולם) איז דא א הוכחה פונעם ציווי צו מוסיף זיין ערי מקלט לעתיד לבא, וואס לערנט אונז אז אויך בימות המשיח וועט זיין “עולם כמנהגו נוהג”. ובמילא איז מובן אז ניט דאס איז ענינו פון משיחין און ניט דאס איז די בחינה אז ער איז משיח לי.

ד. עס איז אבער שווער אזוי צו לערנען אין רמב”ם:

אויב דער רמב”ם מיינט צו זאגן אז פון דער הוספת ערי מקלט איז א ראיה מוכחת אז מלך המשיח דארף ניט מאכן קיין “אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם”, וואלט ער דאס געזאגט בפירוש (ובפרט אז דאס איז א ראיה פון א פסוק וציווי בתורה, און די ראיה

34. *Rambam, Hilchos Melachim* 11:3.

35. The standard printed edition of the *Mishneh Torah* begins this *halachah* ואל, employing a *vav* that could be understood as connecting

this *halachah* to the statements made previously. Some of the manuscripts, however, begin אל, without that letter.

36. See what *Rambam* writes in his treatise regarding the Resurrection

of the Dead, the beginning of ch. 6, explaining why the Resurrection of the Dead is not a contradiction to the concept that *Mashiach* will not change the ongoing pattern of existence. See also *Likkutei Sichos*, Vol. 18, p. 280ff.

ben Koziva is sourced only in the words and explanations of the Sages.

Furthermore, *Rambam* begins the following *halachah* (*halachah* 3), “One should not entertain the notion that the King *Mashiach* must work miracles and wonders, [or] bring about new phenomena within the world.” His choice of this style of wording – rather than simply saying, “The King *Mashiach* need not work miracles...” – indicates that even after *halachah* 2, which speaks about the cities of refuge in the Ultimate Future, it would be possible to think that *Mashiach* must work miracles and it is necessary to negate that approach by citing Rabbi Akiva’s support of ben Koziva.

In other words, the commandment to add cities of refuge in the Ultimate Future does not serve as proof that *Mashiach* need not work miracles and wonders. Accordingly, the need to establish cities of refuge does not serve as proof that the natural order of the world will not undergo a change in that future time.³⁷

Retroactive Atonement

5. It is possible to offer the following explanation: The addition of cities of refuge in the Ultimate Future does not prove that the world will continue according to its existing pattern in that future era because the cities of refuge will be for the sake of accidental slayings that occurred previously – i.e., in the present era.³⁸ Those who

וואס ער ברענגט פון בן כוזיבא איז פון דברי ודרשת רז"ל).

נאך מער: פון דעם סגנון הלשון, מיט וועלכן דער רמב"ם הויבט אן די הלכה (ג) שלאחרי זה: "ואל יגה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם" (און ניט "ואין המלך המשיח צריך לעשות כו") איז משמע, אז אויך נאך דער הלכה (ב) וועגן ערי מקלט לעתיד לבא קען זיין א קסלקאידעט ("יעלה על דעתך") אז משיח "צריך לעשות אותות כו" נאר מען איז עס שויל ווייל רבי עקיבא כו.

דאס הייסט אז פון דעם ציווי להוסיף ערי מקלט לעתיד לבא איז קיין ראיה ניט אז משיח וועט ניט דארפן ווייזן קיין אותות ומופתים כו.

ועל פי זה איז מובן, אז ס'איז אויך קיין ראיה ניט פון דעם אז עס וועט ניט זיין שינוי מנהגו של עולם.³⁷

ה. ויש לומר דעם ביאור אין דעם:

פון הוספת ערי מקלט לעתיד לבא איז קיין ראיה ניט אז דעמאלט וועט זיין עולם כמנהגו נוהג, ווייל די ערי מקלט וועלן זיין צוליב א הורג נפש בשגגה לפני זה - בזמן הזה.³⁸

37. This is also evident from *Rambam's* wording at the beginning of ch. 12, where he states, "One should not entertain the notion that any element of the natural order will be nullified in the Era of *Mashiach*." From this source as well, we see that even after we learned about the addition of cities of refuge in the Ultimate Future and that the

criteria for identifying *Mashiach* is not his performance of wonders or bringing about a new phenomenon in the world, it is possible to suppose that the natural order of the world will be nullified in the Era of *Mashiach*.

See the main text.

In this footnote, the Rebbe is explaining that even though *Mashiach*

need not prove his identity through working miracles, it is possible to think that his era would be characterized by miracles.

Accordingly, it was necessary for *Rambam* to add a further *halachah* (12:1), teaching that the natural order will continue to prevail in that future era.

38. See *Alshich, Devarim* 19:8.

slew accidentally in previous eras and who will be located in the lands of the Keini, Keinizi, and Kadmoni³⁹ during the Era of *Mashiach* would be exiled in these cities of refuge.⁴⁰

In a similar vein, we find that in the era after the destruction of the *Beis HaMikdash*, when he incurred an obligation to bring a sin offering, Rabbi Yishmael wrote a note,⁴¹ “When the *Beis HaMikdash* will be rebuilt, I will bring a succulent sin offering.”⁴²

Nevertheless, the need for cities of refuge in the Ultimate Future requires further explanation. After all, the reason it is necessary to set aside cities of refuge, prepare a path to them, and set aside so many of them⁴³ is, as the Torah states,⁴⁴ “Lest the avenger of the blood pursue the killer because his heart is incensed, overtake him

און זײַענדיק דעמאלט אין די ארצות קני קנזי וקדמוני^ל וועט ער דארפן גולה זײַן אין אן עיר מקלט^ל.”

ווי מען געפינט ביי היוב חטאת, אז רבי ישמעאל כתב על פקסו אז “משׁיבנה בית המקדש אביא חטאת שׁמנה^{מב}.”

און אף על פי אז דער טעם פון הַבְּדִלַת עָרֵי מִקְלָט - “לְהִכִּין לָךְ הַדֶּרֶךְ וְעָרֵי מִקְלָט רַבִּים”^{מב} - איז: “פֶּן יִרְדּוּךָ גּוֹאֵל הַדָּם אַחֲרַי הַרוֹצֵחַ כִּי יַחֵם לִבּוֹ וְהִשְׁגִּיחוּ כִּי

39. The above is particularly true according to the opinions that the lands of these three nations are Edom, Amon, and Moav (see *Encyclopedia Talmudis, erech Eretz Yisrael*, p. 205, and the sources mentioned there). Even before *Mashiach’s* coming, there will have been Jews living in these lands.

40. The statements in the main text can be interpreted as applying even according to the opinion cited by *Ritva (Makkos 11b)* that for all the laws of a city of refuge to apply “it is necessary that there be a *Kohen Gadol* who brings about atonement at the time [the person accidentally] killed [another]” and if there was no *Kohen Gadol* at that time, the killer may never leave the city of refuge. It could be said that this concept only applies when there is a possibility of there being a *Kohen Gadol*. However, in the case at hand, when there is no *Beis HaMikdash*, the presence of a *Kohen Gadol* is not an absolute requirement.

Moreover, according to most opinions, the need for there to be a *Kohen Gadol* is only at the time the killer is sentenced (*Mishnah, Makkos, loc. cit.*) and there will be a *Kohen Gadol* when a person who accidentally killed

in the present era will be sentenced in the Ultimate Future.

Note *Zevachim 3a* which states that “[An improper intent] that is not of the same type does not ruin [an offering].”

41. *Shabbos 12b*.

42. See *Yoma 80a*, *Rashi’s* commentary there, and *Encyclopedia Talmudis, the end of erech chataas* (p. 503), which discuss the obligation to bring sacrifices when the *Beis HaMikdash* will be rebuilt as atonement for sins committed before that era.

Even if – as explained (see *Likkutei Sichos*, Vol. 18, p. 416, and as noted in the elaborate explanations in *sichas 6 Tishrei, 5741*) – it could be said that there is no obligation incumbent on every individual to bring a sacrifice for sins committed during exile and the complete atonement is achieved through *teshuvah* in the present era, it would have to be said that the obligation pertaining to exile differs from that of a sacrifice, because exile is not only for the sake of atonement but also serves as a punishment.

True, there is a further distinction between a sin offering and the

obligation of exile. The sin offering is an obligation and a *mitzvah* incumbent upon an individual. By contrast, the *mitzvah* to exile a person who killed another accidentally is incumbent upon the Jewish court, as *Rambam, Hilchos Rotzei’ach 5:1* writes – (see also *Sefer HaMitzvos* and the listing of *mitzvos* at the beginning of the *Mishneh Torah, positive commandment 225*) – “It is a *mitzvah* to exile him.” As such, it could be said that the killer is under no personal obligation to exile himself. Nevertheless, “the positive commandment [to establish cities of refuge] also includes the killer, as it is written (*Bamidbar 35:28*) regarding the killer, ‘He shall dwell in his city of refuge until the death of the *Kohen Gadol*’” (*Sefer HaChinuch*, beginning of *mitzvah 410*).

Even though the statements in *Sefer HaChinuch* apply only after the sentencing by the court, even initially, there is an obligation on the killer to flee to the city of refuge because of self-defense, as will be stated later in the main text. See footnote 48 below.

43. *Rashi, Devarim 19:6*.

44. *Devarim, loc. cit.*

because the way [to a city of refuge] is long, and strike him mortally.” For this reason – to minimize the distance to a city of refuge – and thus, allow the killer to flee from the avenger of the blood,⁴⁵ “when G-d, your L-rd, expands your boundaries... you shall add three more cities.” These additions were intended so that even in that era, there will be cities of refuge nearby to provide a safe haven for the killer from the avenger of the blood.

On the surface, the matter is problematic. In the Ultimate Future, an era of peace and harmony, it does not seem possible that the avenger of the blood will become incensed to the extent that he will seek to slay a person who merely accidentally killed his relative.

In explanation, it could be said that the avenger of the blood would not pursue the killer simply out of rage, but would pursue him because, as stated in *Sifri* on this Torah reading,⁴⁶ “It is a *mitzvah* for the avenger of the blood to pursue [the killer].” Accordingly, since it is a *mitzvah*,⁴⁷ it is understood that this *mitzvah* also applies in the Ultimate Future. Therefore, it will be necessary for there to be cities of refuge in that era so that one who killed accidentally in a previous era can flee from the avenger of the blood.⁴⁸

45. Note *Maharsha's Chiddushei Aggados, Makkos 10b*, where it is explained that the fundamental obligation of exile is to flee from the avenger of the blood so that he will not slay the killer. When there is no concern that this will occur, there is no obligation for the killer to be exiled. However, many authorities have questioned his words because it is evident from several sources that even when there is no avenger of the blood, one who killed accidentally must be exiled. See *Sifri on Devarim 19:5-6, et al.*

46. See *Sifri D'vei Rav on Sifri, loc. cit.*

47. See the extensive explanation of Rav Yehudah Yerucham Fishel Perlow in his notes on Rav Saadia Gaon's *Sefer HaMitzvos, Vol. 3, parshah 17*, that the *mitzvah* to avenge the blood of a slain relative

is the personal responsibility of the avenger. He is not acting as an agent of the Jewish court.

48. One could say that the laws applying to exile and the avenger of the blood do not apply in the present age,* not only because there is an external factor preventing them from being fulfilled,** but because they are fundamentally no longer in effect.*** In other words, it is not only because, in practice, there are no longer any cities of refuge and the *Sanhedrin* which deals with cases of capital punishment is no longer in session that these laws do not apply; these laws are only relevant when these factors exist. Consequently, because these factors are lacking, the laws are fundamentally not in effect.

Even if we would accept this notion, since the obligation for the sin of slaying of a Jew results “from the

ירבה הדרך והקהו נפש”^{מג} - כדי קענען אנטלויפן פון דעם גואל הדים^{מז}, און דערפאר “אם ירחיב ה' אלקיך את גבולך גו' ויספת לך עוד שלש ערים”, אז אויך דעמאלט זיינען די ערי מקלט א מקום הצלה פון גואל הדים -

ולקאורה איז יחס לבבו גו' ניט שייך לעתיד לבא,

זאגט מען דאך אבער בספרי בפרשתנו - “מצוה ביד גואל הדים לרדוף”^{מז}; און וויבאלד ס'איז א מצוה^{מז}, איז מובן, אז דאס איז שייך אויך לעתיד לבא. ובמילא דארפן זיין די ערי מקלט כדי צו אנטלויפן פון דעם גואל הדים^{מז}.

consequences [of the act,] which are of a continuous nature,” “the sin is ongoing forever” (*Tzafnas Panei'ach, Makkos 5b, s.v. u'kis'vurin*). Thus, in the Ultimate Future, when these laws will again take effect, it will be as if the sin was committed then and, consequently, the obligation of exile and the *mitzvah* to serve as an avenger of the blood will apply.

* See, however, *Tzafnas Panei'ach* (Warsaw ed.), the end of responsum 215, which states, “Note *Sifri, Parshas Maasei*, where it is explained that the *mitzvah* of cities of refuge applies also in the present era. Consult that source. [This applies] even though there is no longer [a *Beis Ha*] *Mikdash*, nor an altar, nor a *Sanhedrin*.” Similar statements are made in *Tzafnas Panei'ach, Makkos 7a, s.v. mina hani mili*, quoted in *Tzafnas Panei'ach*

However, this answer is not entirely satisfactory. The Mishnah⁴⁹ states that the *mitzvah* for the avenger of the blood to slay the killer applies only in an instance when the killer departed from the limits (תחום)⁵⁰ of the city of refuge and was discovered there by the avenger. There is no *mitzvah* when the killer is first fleeing to the city of refuge.

However, one of the fundamental principles of Talmudic study is to explain passages in a manner that minimizes the amount of differences of opinion among Sages.⁵¹ In line with that principle, it can be said⁵² that even according to the latter opinion, the intent is not that the *mitzvah* to avenge the blood begins specifically after the killer entered the city of refuge and then departed from its limits,⁵³ but that before the killer enters the city of refuge, the avenger of the blood is prohibited from slaying the killer, just as killing another person is similarly prohibited.⁵⁴

However, even according to this opinion, from the outset, even before the killer flees to a city of refuge, the avenger of the blood is already commanded to avenge the death of his relative (similar to an approach resembling that of *Sifri*).⁵⁵ It is only

[במשנה^{מ"ח} איתא אז מצוה ביד גואל הדם צו הרגנען דעם רוצח, נאר אין פאל פון א רוצח שיצא חוץ לתחום (ערי מקלט) ומצאו גואל הדם, אבער גיט ווען ער האלט ערשט ביים אנטלויפן אין עיר מקלט,

אבער כדי שלא לאפוש במחלוקת יש לומר^{מ"ט}, אז אויך לויט דער דיעה, מיינט עס גיט אז דקא דעמקלט (לאחר ווי ער איז אריין אין עיר מקלטו און פון דארט ארויס חוץ לתחום) ווערט דאן נתחדש די מצוה פון גואל הדם, אבער איידער דער רוצח קומט לעיר מקלטו איז אן איסור אויפן גואל הדם צו הרגנען דעם רוצח (פונקט ווי אן אנדער מענטש)^{נ"א} -

נאר אז אויך לדעה זו איז מכלכתחלה, נאך פאר דער גיסה לערי מקלט איז שוין דא א מצוה (על דרך ווי שיטת הספרי^{נ"ב}) אויפן גואל הדם צו נוקם זיין מיתת קרובו;

⁴⁹ *al HaTorah, Bamidbar 35:29*. See also *Ketzos HaChoshen*, sec. 2.

^{**} The phrase, “an external factor preventing them from being fulfilled,” is being used to translate the Aramaic phrase, *aryeh hu d'ravei alehah*, which literally means, “a lion is crouching over it.” See *Eruvin* 78b, *Sh'vuos* 22b.

^{***} See *Encyclopedia Talmudis*, the end of *erech galus* and *erech go'al hadam*, and the sources cited there. See the wording used by the *Rishonim* cited there. See *Rama*, the beginning of *Choshen Mishpat*, sec. 425.

⁴⁹ *Makkos 2:7* (11b-12a). See the categorization of an avenger of the blood and the concepts explained further in the main text of the *Encyclopedia Talmudis*, *loc. cit.*, and the sources mentioned there.

⁵⁰ Our Sages (*Eruvin* 51a) explain that the cities of refuge provided sanctuary for a person even when he was outside their perimeters, as indicated by the association of the verses (*Bamidbar* 35:27), “The avenger of the blood will find him outside the border of his city of refuge,” and “you shall measure from outside the city 2,000 cubits” (*ibid.*, 35:5). Just as the term “outside” in the latter verse means 2,000 cubits, so too the term, “outside” in the former verse means 2,000 cubits. These are considered the “limits” of the city.

⁵¹ See *Tosafos, Yoma 87b*, s.v. *ve'haomer*; *Yad Malachi, K'Ilal Shnei HaTalmudim*, sec. 10; *et al.*

⁵² Note the approach of *Meiri* (*Makkos* 11b) who states that the difference in opinion between Rabbi Yossi HaG'lili and Rabbi Akiva whether it is a *mitzvah* for the

avenger of the blood to slay the killer or merely that he was given license to do so applies not when the killer departs the city of refuge later, but also from the outset, i.e., before he even enters the city of refuge.

⁵³ See *Tzafnas Panei'ach, mahadura tinyana*, pp. 16a-b, 32d (included in *K'Ilalei HaTorah VehaMitzvos*, Vol. 2, *erech arei miklat*).

⁵⁴ See *Minchas Chinuch, mitzvah 410*.

⁵⁵ See *Sifri d'vei Rav on Sifri, loc. cit.*, which states that according to the opinion in the Talmud that it is a *mitzvah* for the avenger of the blood to slay the killer, that categorization applies even at the outset, as stated in the *Sifri, loc. cit.* However, in conclusion, that text states that the matter requires analysis.

In his explanations of Rav Saadia

that since the Torah gives a person who killed accidentally the protection of a city of refuge,⁵⁶ the avenger of the blood is restrained⁵⁷ and unable to carry out his *mitzvah* until the killer enters the city of refuge.⁵⁸

נָאֵר הַיּוֹת אֶז תּוֹרָה גִיט דְעֵם הוֹרֵג נֶפֶשׁ
בְּשִׁגְגָה דִּי הִגְנָה פּוֹן עִיר מִקְלֵט, וְוַעֲרַט
מִיט דְעֵם בְּאוֹרְנֵט, אֶז כָּל זְמַן דְעַר
רוֹצֵחַ אִיז נֶאֱדָר נִיט אֲנִגְעִיקוּמְעַן לְעִיר
מִקְלֵטוֹ⁵⁶ אִיז אֲרִיָא הוּא דְרַבִּיעַ עַלִּיהַ
אוּיָף דְעֵם גּוֹאֵל הָדֵם אֹן עַר קַעַן נִיט
מִקְרִיִּים זִיִּין מִצְוֹתוֹ⁵⁷].

Understanding Rambam's View

6. It is still necessary to clarify the matter according to *Rambam's* understanding. *Rambam* rules⁵⁹ that the avenger of the blood is not commanded to slay the killer if he intentionally leaves the limits of the city of refuge. He only has the license to do so. On the surface, even according to *Rambam's* understanding that the world will follow its natural pattern in the Ultimate Future – and thus it is possible for there to be a person who kills another accidentally – how is it conceivable that in that future era of peace and harmony, the heart of the slain person's relative will become incensed and, as result, he will seek to avenge the blood?

Rambam states⁶⁰ that “At that time, there will be neither famine nor war, neither envy nor competition... and the occupation of the entire world will be solely to know G-d.” In such a situation, when there is “neither envy, nor competition,” and one’s “sole occupation is to know G-d,” how

ו. מְעַן דְאַרְף נֶאֱדָר אֲבַעַר פְּאַרְשְׁטִיִּין
(בְּשִׁטַּת הַרְמַב"ם):

דְעַר רַמְב"ם פִּסְקֵנִט דְאַרְיָיִ אֶז
ס'אִיז נֶאֱרָ אַ רְשׁוֹת בְּיַד גּוֹאֵל הָדֵם
לְהִרְגוֹ (וְוַעַן יֵצֵא חוּץ לְתַחוּמֵהּ בְּזִדּוֹן).
וְלְכַאוּרָה, אֲפִילוֹ לְדַעַתוֹ אֶז לְעַתִּיד
לְבֵא אִיז עוֹלָם כְּמִנְהַגוֹ נוֹהַג, אִיז אִין
הַכִּי נְמִי אֶז עֵס קַעַן זִיִּין אַ הוֹרֵג נֶפֶשׁ
בְּשִׁגְגָה, וְוִי קוּמַט אֲבַעַר דְעַמְאַלֵט -
יַחַס לְבָבו (וּבְמִילָא) אַ מְצִיאוֹת פּוֹן
גּוֹאֵל הָדֵם. וְוִיבְאַלֵד (דְעַר רַמְב"ם
אֲלִיִּין פִּסְקֵנִט)⁵⁹ אֶז "בְּאוֹתוֹ הַזְמַן
לֹא יִהְיֶה שֵׁם רָעַב וְלֹא מִלְחָמָה וְלֹא
קִנְאָה וְתַחֲרוֹת כּו' וְלֹא יִהְיֶה עֶסֶק כּל
הָעוֹלָם אֲלֵא לְדַעַת אֶת ה' בְּלִבְד"; אִין
אַ מְצַב, פּוֹן "לֹא קִנְאָה וְתַחֲרוֹת" אֹן
זִיִּין עֶסוּק "לְדַעַת אֶת ה' בְּלִבְד", אִיז

Gaon's *Sefer HaMitzvos*, negative commandment 274, Rav Yehudah Yerucham Fishel Perlow writes that the meaning of the *Sifri* is that the *mitzvah* is for the avenger of the blood to pursue the killer only so that he flees to a city of refuge, but not to kill him. Consult that source. However, from *Sifri d'vei Rav*, it appears that the intent of the *Sifri* is that the *mitzvah* is for the avenger of the blood to pursue him in order to actually kill him.

56. Note *Tzafnas Panei'ach*, *Makkos* 12a, s.v. *rotzei'ach sheyatza*, which states that if the killer had not gone

into exile, all authorities agree that the avenger of the blood is exempt from punishment if he kills him. Based on the statements in the main text, it could be said that when a killer does not flee to a city of refuge, he does not have the protection the Torah provides for him from the avenger of the blood.

57. "Is restrained" is a translation of the Aramaic phrase, "a lion was crouching over it." See the second marginal note in footnote 48.

58. However, it could be said that, the *mitzvah* to avenge the death

applies specifically after the killer was sentenced by the court to be exiled and, thus, he is obligated to undergo the pain of exile which is almost equivalent to the pain of death (*Sefer HaChinuch*, *mitzvah* 410).

Thus, when the killer leaves the city of refuge, it is a *mitzvah* for the avenger of the blood to carry out this obligation.

59. *Rambam*, *Hilchos Rotzei'ach* 5:10.

60. *Ibid.*, *Hilchos Melachim* 12:5

is it possible for a person to kill another “who is not liable to die,”⁶¹ only because his heart became incensed?

The explanation – that in the Ultimate Future, the cities of refuge will exist not so much in order to protect the person who slew accidentally from the avenger of the blood, but as atonement for his sin – is not tenable because the verse mandating setting aside the cities states explicitly, “so that blood not be shed.” True, the cities of refuge were not only intended to protect and save the killer, but also to enable him to gain atonement.⁶² Nevertheless, even in the Ultimate Future, they will still serve the purpose of protection.

In addition, if the cities of refuge would only exist to enable a person who killed accidentally to gain atonement, there would be no concern that “the way [to a city of refuge] is long, and [the avenger will] strike him mortally.” Accordingly, there would be no need for cities of refuge specifically in the lands of the Keini, Keinizi, and Kadmoni, for there already would be cities of refuge in *Eretz Yisrael* and in Transjordan.⁶³

By contrast, if one were to say that the reason for the cities of refuge is also – and indeed, primarily – in order to save the person who killed accidentally from the avenger of the blood, it is understood why it would be necessary to add cities of refuge in the lands of the Keini, Keinizi, and Kadmoni. Since the person who killed accidentally would have to flee there to avoid the avenger of the blood, it is important that the way not be too long.

A Torah Imperative, Not a Natural Response

7. To explain the above: The laws applying to the

ז. ויש לומר הביאור בזה:

61. *Devarim* 19:6.

62. See *Makkos* 2b, *Tosafos*, *Makkos* 11b, s.v. *midei*, et al. See the response of *Tzafnas Panei'ach*, loc. cit., and

Tzafnas Panei'ach, *Makkos* 10a, s.v. *halolu*, and the sources mentioned there.

63. For there is no source that

ווי קען זיין אז איינער זאל הרג'נען א צווייטן וואס "לו" אין משפט מות", נאר מצד דעם וואס "יחם לבבו".

און מען קען ניט ענטפערן אז דאס וואס מ'וועט לעתיד לבא דארפן האבן ערי מקלט וועט זיין – ניט אויף צו מציל זיין דעם הורג נפש בשגגה פון דעם גואל הדם, נאר – אלס א כפרה פאר דעם חטא (ווייל ענין פון ערי מקלט איז ניט בלויז הגנה והצלה, נאר אויך כפרה על החטא) – ווארום דער פסוק זאגט בפירוש "ולא ישפך דם גוי", אז זיי וועלן זיין (אויך לעתיד לבא) צוליב הגנה והצלה.

נוסף לזה: אויב די ערי מקלט לעתיד לבא וועלן זיין נאר צוליב דעם אז א הורג נפש בשגגה זאל האבן א כפרה, איז דאך ניטא דער חשש אז "כי ירבה הדרך והכהו נפש", איז ניטא קיין הכרח אויף ערי מקלט אין ארץ קני קנזי וקדמוני דקא – עס זיינען דאך שוין דא ערי מקלט אין ארץ ישראל ועבר הירדן;

מה שאין כן ווען דער טעם איז (אויך ובעיקר) בכדי צו מציל זיין דעם הורג נפש בשגגה פון דעם גואל הדם, איז מובן פארוואס מ'דארף האבן די הוספת הערים אין ארץ קני קנזי וקדמוני, היות אז ביי "לנוס שמה" איז נוגע עס זאל ניט זיין "ירבה הדרך".

would lead to the new concept that the cities of refuge are intended to protect – and bring atonement to – only a person in that region who accidentally killed another person.

avenger of the blood with all their details is not an instance where “the Torah speaks... in consideration of the *yetzer hara* (the evil inclination).”⁶⁴ In other words, the intent is not that because the *yetzer hara* entices a person and causes “his heart to become incensed,” there is no alternative and the Torah gives permission – or a command – to slay the killer.

We cannot say that the license given the avenger of the blood is a concession to his *yetzer hara*, because if a person who kills another accidentally is not inherently liable to die, how then can it be said that the Torah gives the avenger of the blood permission to kill him? How much more so is it difficult to say that it is a *mitzvah* for the avenger of the blood to do so?

Instead, we must say that the license given to the avenger of the blood is, from the outset, a practice sanctioned by the Torah, or that it is even a *mitzvah*.⁶⁵ The Torah clarifies several situations in which a person who kills another will be punished for his act; for instance: When there are witnesses who administered a warning to the killer and, regardless, he intentionally killed another Jew, the Torah commands the court to carry out a death sentence. In other situations, a killer is liable for death at the hands of Heaven. When a person accidentally kills another Jew, since a Jew was killed because of him,⁶⁶ the Torah assigns⁶⁷ responsibility for the death of the killer to a relative who is fit to

64. As is the case regarding a *yefas toar*, an attractive female captive, with whom the Torah permits a Jewish soldier to be intimate during the time of war (see *Kiddushin*, the end of 21b; *Rashi*, *Devarim* 21:11).

65. This is evident from the fact that all authorities agree that when a person kills another intentionally, “it is a *mitzvah* for the avenger of the blood to slay the killer” (*Rambam*, *Hilchos Rotzei'ach* 1:2). “If [the slain person] does not have a [close relative to serve as the] avenger of the blood, the court establishes an avenger of the blood for him” (*Sanhedrin* 45b; see *Ram-*

bam and *Kesef Mishneh*, *loc. cit.*). See also *Ramban's Hosafos to Sefer HaMitzvos*, positive commandment 13, *et al.*

66. See *Tzafnas Panei'ach*, the beginning of *Makkos* 10b.

67. True, the license for the avenger of the blood to slay the killer applies only when the latter has left the limits of the city of refuge (as stated in *Rambam*, *Hilchos Rotzei'ach* 5:10). By contrast, before that, i.e., before the killer reached the city of refuge, the avenger of the blood is merely exempt from punishment if he kills him (*Rambam*, *loc. cit.*, 5:9).

די הַלְכָה פּוֹן גּוֹאֵל הַדָּם מִיט אֲלַע פְּרָטִים אִיז נִיט אַן עֲנִיָּן פּוֹן “דְּבַרָּה תּוֹרָה . . . כְּנִגְדַּד יִצַּר הָרַע” וְעֵלְכֶעֱד וְעֵט מִסִּית זֵיין און מֵאֲכֵן אִז “יִחַם לְבָבוֹ” דְּעֵרְפֵּאָר הָאֵט תּוֹרָה בְּלִית בְּרִירָה גְּעֵגְעֵבֵן רְשׁוֹת (אֲדַעֵר אַ צִיוּי) צו הַרְגִּיעֵן דָּעם רוֹצֵחַ

- וְאֵרוּם אִויב אַ הוֹרֵג נִפְשׁ בְּשִׁגְגָה אִיז נִיט חַיִּיב מִיָּתָה, אִיז וְוִי אִיז שְׁיִיךְ צו זְאָגֵן אַז דְּעַר גּוֹאֵל הַדָּם הָאֵט רְשׁוֹת אִים צו הַרְגִּיעֵן, וְכֵל שְׁכֵן - אַז עַס אִיז אַ מְצֻחַ אִויפֵן גּוֹאֵל הַדָּם? -

נֶאֱרַר דָּאָס אִיז אַ הַנְּהִיגָה מְעִיקָרָא עַל פִּי תּוֹרָה אִז מְצֻחָה: עַס זֵיִנְעֵן דָּא אִופְנִים וְעֵן דִּי תּוֹרָה הֵיִסְט בֵּית דִּין זְאִיל אִויסְפִּירֵן דָּעם חַיִּיב מִיָּתָה - וְעֵן עַס זֵיִנְעֵן דָּא עֵדִים וְהַתְּרָאָה; פֶּאֲרֵאן אִופְנִים וְעֵן עַס קוֹמֵט מִיָּתָה בִּידֵי שְׁמַיִם; און בֵּי אַ הוֹרֵג נִפְשׁ בְּשִׁגְגָה, וְוִיבֵאֵלֵד אַז דוֹרֵךְ אִים אִיז גְּעַהֲרָגֵעֵט גְּעוֹוֹאֵרֵן אַ נִפְשׁ מִשְׁרָאָל⁶⁸ הָאֵט תּוֹרָה

Nevertheless, it could be said that the intent is not that the license for the avenger of the blood to slay the killer begins only when the killer leaves the city of refuge and does not apply before he arrives there. Instead, it began immediately after the killing. However, before the killer enters and then departs from the city of refuge, the avenger of the blood is prevented from killing him because of external forces, as explained in the end of sec. 5 in the main text, according to the opinion that it is a *mitzvah* for the avenger of the blood to slay the killer.

inherit the estate of the slain person⁶⁸ and thus has a connection to the deceased. As such, according to the Torah, the relative's heart should become incensed⁶⁹ and motivated to slay the killer.⁷⁰ His actions will expunge the act of sin, as it is written,⁷¹ "The avenger of the blood shall slay the killer.... You shall not accept ransom for one who has fled.... You shall not corrupt the land.... The land cannot receive atonement for the blood... except through the blood of the one who shed it." And in our Torah reading, it is written,⁷² an avenger's neglect of retribution "would deem you guilty of [having shed this] blood."

Therefore, even according to *Rambam*, who rules that the avenger of the blood is merely given license to slay the killer, it will be necessary to have cities of refuge in the Ultimate Future to protect the fleeing killer from the avenger of the blood. The reason is that the avenger of the blood's heart becomes incensed not merely because of a natural desire for revenge stemming from the *yetzer hara*; rather, it is a desired feeling, which is dictated by the Torah.⁷³

Consequently, even in the Ultimate Future,⁷⁴ when there will be "neither envy, nor competition"

דאס איבערזעגענדיג צו דעם וואס
 "דאוי ליוורשו"⁷⁰ (א שייכות צו עם
 - ובמילא איז (על פי תורה) "יהם
 לבבו"⁷¹) צו הרגנען דעם רוצח,⁷²
 אויף אראפנעמען דעם "ורצה
 גואל הדם את הרוצח גו' ולא
 תקחו כפר לנוס גו' ולא תחניפו
 את הארץ גו' ולא תרץ לא יכפר
 לדם גו' כי אם בדם שופכו"⁷³
 [ונכרשתנו "והיה עליה דמים"⁷⁴]
 - די מעשה החטא.

און דעריבער איז אויך לדעת
 הרמב"ם וואס פסק'נט אז "רשות
 לגואל הדם להרגו", דארף מען
 האבן ערי מקלט לעתיד לבא אויף
 אנטלויפן פון דעם גואל הדם,
 וויבאלד אז דער גואל הדם איז
 אן ענין על פי תורה⁷³ (ניט נאר)
 מצד א טבע (יצר הרע) געפיל פון
 נקמה - יחס לבבו,

ובמילא איז דאס אויך בהזמן
 (לעתיד לבא)⁷⁴ ווען עס איז "לא

68. *Rambam, loc. cit.*, 2:2, with regard to the avenger of the blood when a person slays intentionally.

69. This resembles the distinction that applies, according to the Torah, to the manner that the laws of mourning must be observed based on the degree of family closeness. (In other words, just as the Torah mandates feeling the pain of mourning based on family closeness, so too, it mandates feelings of wrath and a desire to avenge the blood in such circumstances.)

70. This is somewhat similar to the law that when a person commits certain sins, "the zealous strike him" (*Sanhedrin* 82a). According to some opinions, this means that a zealous person is granted license to kill, but is not obligated to do so (Rab-beinu Asher and *Yad Ramah* on

Sanhedrin, loc. cit. See also *Rama, Choshen Mishpat* 425:4).

Similarly, *Mishneh LeMelech* (at the end of *Rambam, Hilchos Rotzei'ach*, ch. 1) equates an avenger of the blood with a "zealous" person.

It can be said that the imperative incumbent upon the avenger of the blood is greater, as reflected by the law that if a zealous person would approach a court, asking what to do, the court would not instruct him to take action (*Sanhedrin, loc. cit.*). By contrast, an avenger of the blood would be given a charge by the court to slay the killer if he would request it (*Sheyorei Korban, Talmud Yerushalmi, Sanhedrin*, the end of ch. 9).

71. *Bamidbar* 35:27, 32-33.

72. *Devarim* 19:10. See *Moed Kattan* 5a.

73. See *Tifferes Yisrael* on the Mishnah, *Makkos* 2:7, which explains the opinion that the avenger of the blood is merely given license to slay the killer, but there is no *mitzvah* for him to do so as follows: "It is a minor *mitzvah*. In relation to commands that are actual *mitzvos*, [this and] all similar matters are considered as [merely] licensed."

74. As mentioned above in sec. 1, *Makkos* 10b explains that one who was killed accidentally met that fate because he killed another person intentionally, without the murder being observed by witnesses. According to that teaching, it must be said that (even according to *Rambam*) the possibility that a person will be killed accidentally in the Ultimate Future is because he killed intentionally in the present era (see *Alshich, loc. cit.*).

and “the occupation of the entire world [will be] solely to know G-d,” there will be a need for cities of refuge.

Torah as a Refuge

8. The cities of refuge have a spiritual parallel that makes them relevant even in the present age. In a spiritual sense, the term “cities of refuge” refers to the words of Torah, as our Sages say,⁷⁵ “The words of Torah are a refuge.” May it be G-d’s will that through establishing these cities of refuge, i.e., increasing our service of Torah study, we will merit that in the near future, “G-d your L-rd [will] expand your boundaries,” in a simple and literal sense.

This is particularly relevant in the present time, the month of Elul, which is given to the Jewish people as “a refuge.” Indeed, its very name (אלול) serves as an acronym for the phrase,⁷⁶ “אנה לידו ושמתי לך” “He [committed the act because of] an act of G-d. I will set aside for you...,” alluding to G-d’s kindness in setting aside a time – the month of Elul – for anyone who sinned throughout the year to turn to G-d in *teshuvah* with the knowledge that his *teshuvah* will be accepted.⁷⁷

“When G-d... expands your boundaries, you shall add three more cities,” i.e., three additional cities of refuge. Similarly, at that time, there will be an increase in the spiritual counterpart of the cities of refuge, an increase in Torah, the revelation by *Mashiach*⁷⁸ of the inner motivating principles of the Torah in the Ultimate Future.⁷⁹ May this happen speedily in our days.

75. *Makkos* 10a. See *Or HaTorah, Bamidbar*, Vol. 4, p. 1414ff.

76. *Shmos* 21:13. The *AriZal’s Likkutei Torah* and *Shaar HaP’sukim, Parshas Mishpatim; Pri Etz Chayim*,

shaar Rosh HaShanah, ch. 1.

77. *Shaar HaP’sukim, loc. cit.* See similar statements in *Likkutei Torah* and *Pri Etz Chayim, loc. cit.*

קנאה ותחרות” נאר “עסק כל העולם לדעת את ה’ בלבד.”

ח. ויהי רצון אז דורך דער עבודה פון ערי מקלט בזמן הזה ברוחניות - לימוד התורה, ונאס “דברי תורה .. קולטין,”

ובפרט אין דעם זמן ונאס אין געגעבן געווארן אלס א “מקלט” - דער חודש אלול ונאס ראשי תבות שלו איז” “אנה לידו ושמתי לך,” “לרמוז כי הקדוש ברוך הוא בחסדו אנה וזמן חודש אלול לכל מי שחטא בתוך השנה שישב אז בתשובה ויקבלוהו”⁷⁵,

זאל מען זוכה זיין בקרוב צו דעם “ירחיב ה’ אלקיך את גבולך” וכפשוטו, און עס וועט זיין דער “ויספת לך עוד שלש ערים” - די הוספת ג’ ערי מקלט,

און אויך ברוחניות, די התגלות טעמי תורה לעתיד לבא” דורך משיח צדקנו”⁷⁷

במהרה בימינו ממש.

(משיחות מוצש”ק פ’ בלק ופנחס תשל”ח)

78. *Rashi, Shir HaShirim* 1:2. See the *Mitteler Rebbe’s maamar* entitled *Al Tatzar es Moav*.

79. *Or HaTorah, loc. cit.*, p. 1415.

שגם זה “לכוין להם הדרך” בכלל המצוה). ובספר המצות מצות עשה קפב: להכין** שש ערי מקלט כו’ ושייתקן דרך אליהם כו’. ומביא הכתוב

להפריש ערי מקלט שנאמר שלש ערים תבדיל לך. בהמצות שבהכרתת להלכות רוצח (מצוה ט): להפריש ערי מקלט ולכוין* להם הדרך (ומשמע

(א) יט, א ואילך. (ב) לשון הכתוב בפרשתנו (יט, ב. ז): שלש ערים תבדיל לך. ובירמב”ם (הלכות רוצח ריש פ”ח): מצות עשה

ודוחק. ואין כאן מקומו. וראה תורת חיים שמות ד"ה ענין קין והבל. אור התורה מסעי ע' א'תטו.

- (יח) זית רענן בתירוחן הב'.
 (יט) מצוה תקכ.
 (כ) ודוחק גדול לומר דקאי רק אלפני פניו.
 (כא) של"ה שם. ואולי זוהי גם הכוונה בבית רענן שם (בתירוץו הא') "ויש לומר דמירי לימות המשיח". וראה ש"ך על התורה. משכיל לדוד כאן.
 (כב) ברכות לד. ב. ושם נסמן.
 (כג) ראה לקו"ש חט"ו ע' 417 ואילך. ושם נסמן.
 (כד) של"ה שם.
 (כה) הלכות תשובה סוף פ"ט. הלכות מלכים פ"ב ה"ב.
 (כו) ריש פ"ב שם.
 (כז) והראב"ד פליג שם.
 (כח) בש"ך על התורה כאן: "אף על פי שהוא (הרמב"ם) הולך לשיטתו שכתב כו' עולם כמנהגו נוהג, עם כל זה אין עולה על הדעת שיהיה באותו הזמן עיר מקלט הוא להורג נפש בשגגה, ולמה אין עולה על הדעת שיהיה הורג נפש בשגגה כשעולם כמנהגו נוהג.
 (כט) הלכות מלכים שם פ"א ה"א.
 (ל) שם הלכה ב.
 (לא) בדפוסים לפנינו "אם". אבל בדפוס ראשון "ואם" כבכתוב. ובכמה וכמה כתבי יד הרמב"ם "כ"י במקום "אם".
 (לב) הביאור בזה בפשטות - ראה לקו"ש ח"ח ע' 280. חל"ד ע' 114 ואילך.
 (לג) הלכה ג.
 (לד) כן הוא בדפוס הרמב"ם. ובכמה כתבי יד הגירסא "אל".
 (לה) ראה מה שכתוב במאמר תחיית המתים רפ"ו. וראה לקו"ש ח"ח שם ע' 280 ואילך.
 (לו) וכדמשמע גם מלשון הרמב"ם שם ריש פ"ב "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר מנהגו של עולם", שיכול להיות קסלקא דעתך שיבוטל דבר מנהגו של עולם גם לאחר שיעדיעין על דבר הוספת ערי מקלט לעתיד לבא (ושבחינה על משיח אינה בזה שצריך לעשות אותות כו' או לחדש דבר בעולם). וראה בפנים.
 (לז) ראה אלשיך כאן סוף פסוק ח.
 (לח) ובפרט להדיעות שהן ארץ אדום עמון ומואב (ראה אנציקלופדיה תלמודית ערך ארץ ישראל ע' רה. ושם נסמן).

- (טעמי המצות שם מצות על כל קרבנך תקריב מלח). אגרת הקדש סוף סימן כח.
 (טז) (וזהו כל ענין קרבן חטאת וכו') - פירוש רש"י ריש מסכת שבועות ד"ה תולה. פירוש רש"י נח שם. וידוע השקלא וטריא בשוגג דרבנן הצריך כפרה (ראה נתיבות המשפט סימן רל"ד סק"ג. שו"ת תורת חסד אורח חיים סל"א. אתון דאורייתא כלל יוד. שו"ת מנחת אלעזר (מונקאטש) ח"ג סי"ב (ובמפתחות שם). ולכאורה טעם האריז"ל הנ"ל הוא גם בדרבנן).
 (טז) כן הוא הקושיא בשל"ה שם "בודאי לא יקרה שום רע אפילו כי הרע יכלה מהעולם ולא יהיה רק טוב בהחלט".
 (יז) בשער המצות שם מביא בהקושיא (נוסף על הכתוב "לא ישא גוי אל גוי חרב") "וכתיב לא ירעו ולא ישחיתו וגו' וכתוב בלע המות לנצח וגו' ואם כן איך ולמה נצטוונו לעתיד לבוא להוסיף ג' ערי מקלט אחרות כנראה שאז ירבו הרוצחים".
 ולכאורה משמע שהקושיא היא גם על הריגה בשוגג ועל עצם ענין המיתה. אמנם מסיים שם בהתירוץ "אך לא במזיד שהרי אז לא ישא גוי אל גוי חרב גו' אלא יהיה בשוגג ועל ידי כך יתרבו הרוצחים בשוגג כו' אבל דע לך כי לא ישפך דם נקי כו' רצה לומר שלא יהיה במזיד רק בשוגג כזכר כי הכי כתיב ואת רוח הטמאה אעביר מן הארץ" (ועל דרך זה הוא בלקוטי תורה וספר הליקוטים שם בקיצור).
 אבל בשל"ה שם משמע דהקושיא היא גם על הורג נפש בשגגה (כנ"ל הערה טז [ושם בסוף העמוד מקשה על מה שביחזקאל מזכיר טומאת מת לאביו ולאמו וטמאו הלא כתיב בלע המות לנצח]. ולכאורה כן צריך לפרש גם בהאריז"ל שם שמחלק שם בהתירוץ שתלוי אם הקץ יהיה "בעתה" או "אחישנה" ודוקא אז (אחישנה) יהיה שייך הורג נפש בשגגה. וראה ספר המאמרים תקס"ה סוף ע' תשצט שמביא הקושיא מלקוטי תורה להאריז"ל "איך יתכן שיצטרף ערי מקלט לרוצחים בשוגג לעתיד לבא".
 ואולי בכתבי האריז"ל אין הכוונה הריגת נפש בשוגג כפשוטו, כי אם רק להענין ברוחניות (על דרך הקבלה, ראה שם התיקון לזרעו של הבל בו').

- (יט, ג) תכין לך הדרך. ובמנין המצות בריש ספר היד: להכין שש ערי מקלט שנאמר תכין לך הדרך ושלשת. ואין כאן מקומו.
 (*) ובמנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם בריש ספר היד: ולהכין לו הדרך. וראה רמב"ם ספר המדע (ירושלים תשכ"ד) בשינויי נוסחאות: ולכין (כפונים), לכונן. (***) בהוצאת הרב חיים העליר והרב יוסף קאפח "להבדיל". ועל דרך זה הוא בחינוך מצוה תקכ.
 (ג) יט, ג.
 (ד) שם, ח"ט.
 (ה) מכות פ"ב ה"ו. וראה תוספתא מכות סוף פ"ב.
 (ו) פירוש רש"י כאן, ח.
 (ז) הלכות רוצח פ"ח ה"ד.
 (ח) זית רענן (להמגן אברהם) לילקוט שמעוני כאן. ומסיים: ועיין בכוונת האריז"ל. וראה לקוטי תורה, ספר הליקוטים (להאריז"ל) ושער המצות פרשתנו על הפסוק. ש"ך על התורה על הפסוק. של"ה בית דוד בסופו (כד, ריש ע"א ואילך). משכיל לדוד לפירוש רש"י כאן. ועוד.
 (ט) כן הוא הלשון בלקוטי תורה וספר הליקוטים ושער המצות שם "שלא יהיו רוצחים" "שאו ירבו הרוצחים". ולכאורה לשון זה מתאים על הורג נפש במזיד* [שגם מוזד מקלות לערי מקלט (מכות י, ב. רמב"ם הלכות רוצח פ"ה ה"ז)]. אבל גם בפרשתנו נאמר (יט, ד***) לשון זה (רוצח) על הורג נפש בשגגה. וכן בפרשת מסעי (לה, יא. כה ואילך). וכן הוא במדרשי חז"ל, וברמב"ם בכמה מקומות (ראה רמב"ם שם ה"ב, ה"ט. ועוד). ואין כאן מקומו. (*) עיין רשב"ם יתרו כ, יג. ואין כאן מקומו.
 (***) הלשון בפסוק ג' "כל רוצח", יש לפרש בדוחק שבזה נכלל גם מזיד כיון שגם הוא מקדים בתחלה, כנ"ל. אבל מהמשך הפרשה (יט, יא) לא משמע כן. ואין כאן מקומו.
 (י) ישע"ב, ד.
 (יא) כן הוא בלקוטי תורה וספר הליקוטים ושער המצות שם. ועל דרך זה בבית רענן שם. וראה הערה יז.
 (יב) מכות י', ב. פירוש רש"י משפטים כא, יג. וראה פירוש רש"י נח ט, ה.
 (יג) משפטים שם.
 (יד) ראה לקוטי תורה להאריז"ל ויקרא

- שגם לפני ביאת המשיח נמצאים שם יהודים.
- (לט) וגם להדיעה שהובאה בריטב"א (מכות יא, ב) "דבעינן כהן גדול המכפר שיהא נמצא בשעת רציחה" ואם לאו אינו יוצא משם לעולם - יש לומר דזהו דוקא באם יש אפשריות שיהיה כהן גדול, מה שאין כן בנדון דידן אין זה מעכב. ועוד דשיהיה כהן גדול - הוא בשעת גמר דין (משנה מכות שם). ולהעיר מענין דלאו מינה לא מחריב בה (ובחים ג, א).
- (מ) שבת יב, ב.
- (מא) וראה יומא פ, א ופירוש רש"י שם, אנציקלופדיה תלמודית ערך חטאת בסופו (ע' תקג). ואף אם תמצוי לומר על פי מה שנתבאר שאין זה חיוב על כל אחד, ושלימות הכפרה נעשית על ידי התשובה שבזמן הזה (ראה לקו"ש ח"ח שם ע' 416. ובארוכה בשיחת ר' תשרי תשמ"א) - יש לומר, דשאני גלות שהוא לא רק כפרה כקרבן, אלא גם גדר עונש.
- ואף שחיוב קרבן חטאת הוא מצות היחיד, והמצוה דגלות היא מצות הבית דין ד"מצות עשה להגלותו" (רמב"ם ריש פ"ה מהלכות רוצח. ספר המצות ומנין המצות מצות עשה רכה). הרי "גם המכה גם הוא בכלל מצות עשה זו שנאמר (מסעי לה, כח) עליו כי בעיר מקלטו ישב עד מות כהן הגדול" (חינוך מצוה תי בתחלתה). ואף שזהו לאחר גמר דין, הרי גם בתחלה חיוב עליו (משום הגנה, כדלקמן בפנים).
- וראה לקמן הערה מז.
- (מב) פירוש רש"י פ'רשתנו יט, ו.
- (מג) שם.
- (מד) ולהעיר מחדושי אגדות מהרש"א מכות י, ב - דעיקר חובת גלות מפני גואל הדם שלא יהרגנו, וכשאין חשש זה אין חובת גלות. אבל כבר הקשו על דבריו שמוכח בכמה מקומות דכשאין גואל דם חייב לגלות. (ראה ספרי פ'רשתנו שם ה"ו. ועוד).
- (מה) ראה ספרי דבי רב לספרי שם.
- (מו) ראה בארוכה ביאור הרי"פ פ'ערלא לספר המצות לרס"ג ח"ג פרשה יז, שגואל הדם מצותיה דגופיה הוא ולא בתור שליח בית דין.
- (מז) ואפילו אם תמצוי לומר דזה שאין דין גלות וגואל הדם בזמן הזה* הוא לא רק משום אריא הוא דרביע עליה אלא שמופקע בעצם**, הרי מכיין
- שהחטא דהורג נפש הוא "משום המתפעל והוא דבר נמשך", "החטא נמשך לעולם" (צפנת פענח מכות ה, ב בגמרא ד"ה וכסבורין), נמצא כאילו נעשה מעשה החטא אז, ובמילא ישנו החיוב גלות ומצות גואל הדם כו'.
- (*) אבל ראה שו"ת צפנת פענח (ווארשא) סימן רט"ו בסופו: ועיין בספרי פרשת מסעי דמבואר דערי מקלט נוהג גם בזמן הזה עיין שם אף שאין מקדשין ולא מזבח ולא סנהדרין. צפנת פענח למכות ז, א (גליון ד"ה מנה"מ) - נעתק בצפנת פענח על התורה מסעי לה, כט. וראה קצות החשן סימן ב.
- (**) ראה אנציקלופדיה תלמודית ערך גלות וערך גואל הדם בסופו. ושם נסמן. ועיין הלשון בראשונים שהובאו שם. וראה רמ"א חושן משפט ריש סימן תכ"ה.
- (מח) מכות פ"ב מ"ז (יא, ב). ושם יב, א. וראה בכללות גדר גואל הדם (ובהבא לקמן) אנציקלופדיה תלמודית שם. ושם נסמן.
- (מט) ולהעיר ממאירי מכות (יא, ב) שכתב במחלוקת רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא אי הוי מצוה או רשות "ולא סוף דבר כשיצא אלא אף מעיקרו".
- (נ) ראה צפנת פענח מהדורא תנינא טז, א"ב. לב, ד (נעתק בכללי התורה ומצוות בערכו).
- (נא) ראה מנחת חנוך מצוה תי.
- (נב) ובספרי דבי רב לספרי כאן, דמאן דאית ליה (בש"ס) מצוה אפילו בתחלה מצוה (כבספרי כאן) אלא שנשאר בצריך עיון. ובביאור הרי"פ פ'ערלא לספר המצות לרס"ג מצות לא תעשה רעד כתב בפירוש הספרי שהמצוה היא לרדפו לעיר מקלטו ולא להרגו עיין שם. ומהספרי דבי רב משמע דמפרש גם להורגו.
- (נג) ולהעיר מצפנת פענח מכות יב, א (גליון ד"ה רוצח שיצא) דאם לא גלה עדיין לכולי עלמא פטור אם הרגו. ויש לומר על פי הנ"ל בפנים, דכשאנו בורח לעיר מקלט אין לו ההגנה.
- (נד) אף שיש לפרש שדוקא לאחר שנגמר דינו בבית דין להגלות וחל עליו החיוב להצטער צער גלות ששקול כמעט כצער מיתה (חינוך מצוה תי) הרי כשיצא מעיר מקלטו, מצוה ביד גואל הדם לקיים חיוב זה.
- (נה) הלכות רוצח פ"ה ה"י.
- (נו) סוף הלכות מלכים.
- (נז) ראה מכות ב, ב. תוספות ד"ה מידי שם יא, ב. ובכמה מקומות. וראה שו"ת צפנת פענח שם. צפנת פענח למכות (י, א) ד"ה הללו. ושם נסמן.
- (נח) כי אין מקור לחדש דערי מקלט קולטים ומכפרים רק על הורג נפש שבאותה מדינה.
- (נט) כמו באשת יפת תואר (קדושין כא, סוף ע"ב. פירוש רש"י תצא כא, יא).
- (ס) וכדמוכח מהא דלכולי עלמא במזיה "מצוה ביד גואל הדם להרוג את הרוצח" (רמב"ם הלכות רוצח פ"א ה"ב). ואם אין לו גואל הדם בית דין מעמידים לו גואל הדם (סנהדרין מה, ב. וראה רמב"ם וכסף משנה שם). וראה הוספות הרמב"ן לספר המצות מצות עשה יג. ובכמה מקומות.
- (סא) ראה צפנת פענח מכות י, ב בתחלתו מגליון.
- (סב) ואף שהרשות לגואל הדם היא רק כשיצא חוץ לתחום (כברמב"ם שבהערה נה), מה שאין כן לפני זה גואל הדם (רק) פטור (רמב"ם שם פ"ה ה"ט) -
- יש לומר שאין זה שאז נתחדש כל הגדר דרשות מה שאין כן לפני שבא לעיר מקלטו, כי אם שלפני זה אריא הוא דרביע עליה, וכנ"ל בפנים סוף סעיף ה לדעת המאן דאמר מצוה.
- (סג) רמב"ם שם פ"ב ה"ב - לענין גואל הדם בהורג במזיה.
- (סד) על דרך החילוק באופן האבלות על פי תורה בהתאם למדת הקירוב משפחה.
- (סה) על דרך הענין ד"קנאין פוגעין בו" (סנהדרין פב, א), דלכמה דיעות הוי רשות (רא"ש ויד רמ"ה שם. וראה גם רמ"א חושן משפט סימן תכ"ה ס"ד). וכן השו"ם במשנה למלך הלכות רוצח סוף פ"א.
- ויש לומר שבגואל הדם הוי יתירה מזה, כי קנאי הבא לימלך אין מורין לו (סנהדרין שם), מה שאין כן בגואל הדם (שידי קרבן ליורשמי סנהדרין סוף פ"ט).
- (סו) מסעי לה, כז. לבי"ג.
- (סז) ראה מועד קטן ה, א.
- (סח) ראה תפארת ישראל למשנה מכות שם דהוי מצוה קטנה דכל כהאי גוונא לגבי מצוה ממש רשות קרי לה.
- (סט) וזה שאפשר להיות מצאיות שאדם יהרג לעתיד לבא - אף שעל פי גמרא

- הנ"ל סעיף א הוא לפי שהרג במזיד (בלי עדים) - צריך לומר (גם לדעת הרמב"ם) שהוא לפי שהרג במזיד בומן הזה (ראה אלשיך שם).
- ע) מכות י, א. וראה אור התורה מסעי ע' א'תיד ואילך.
- עא) לקוטי תורה ושער הפסוקים להאריז"ל פרשת משפטים. פרי עץ חיים שער ר"ה פ"א.
- עב) שער הפסוקים שם. ועל דרך זה בלקוטי תורה ופרי עץ חיים שם.
- עג) אור התורה שם סוף ע' א'תטו.
- עד) רש"י שיר השירים א, ב. - וראה ד"ה אל תצר את מואב - לאדמו"ר האמצעי.

SICHOS IN ENGLISH